

Ur Winston S. Churchill: *Andra världskriget*, band 5

[Detta kapitel handlar om det nazityska angreppet på Sovjet sommaren 1941 och dess förspel]

TJUGONDE KAPITLET

Sovjets Nemesis

Sovjets felspekulationer. — Tyska truppförflyttningar österut. — Utsikter alltför bra för att vara sanna. — Uppfattningen hos en enig underrättelsetjänstkommitté. — Stabschefernas varning den 31 maj. — Scenen i blixtbelysning. — Min personliga varning till Stalin den 3 april. — Enerverande dröjsmål. — Hitler uppskjuter "Barbarossa" två gånger. — De tre armégrupperna. — Försök att hålla Hitler och Ribbentrop tillbaka. — Mitt telegram till general Smuts den 16 maj. — Stalins illusioner. — Tass' radioutsändning den 14 juni. — Ribbentrops avgörande den 21 juni. — Krigsförklaring den 22 juni. — Schulenburg. — Hitlers hänsynslösa politik. — En weekend på Chequers. — President Roosevelts försäkran. — Det tyska anfallet. — Mitt radiotal den 22 juni.

Nemesis personifierar — enligt Oxford English Dictionary — ”vedergällningens gudinna som stäcker omåttliga framgångar, krossar den förmånenhet de framkallar . . . och straffar omänskliga brott”. Vi måste nu avslöja den kallblodigt beräknande sovjetregeringens och den jättelika kommunistapparatusens misstag och tanklöshet och häpnadsväckande okunnighet om sin egen situation. De hade ställt sig totalt likgiltiga till västmakternas öde trots att det betydde att möjligheterna till den ”andra front” som de snart så ivrigt skulle påyrka omintetgjordes. De tycktes inte ha haft någon aning om att Hitler sedan mer än sex månader hade varit besluten att krossa dem. Även om deras underrättelsetjänst upplyste dem om de väldiga tyska truppförflyttningarna österut som nu tilltog för varje dag, försummade de att vidta de åtgärder som hade varit nödvändiga för att möta dem. De tillät sålunda tyskarna att lägga under sig hela Balkan. De hatade och föraktade de västerländska demokratierna men kunde i januari med aktiv brittisk hjälp ha förenat de fyra länderna Turkiet, Rumänien, Bulgarien och Jugoslavien, som var av livsviktig betydelse för Sovjetunionens säkerhet, till en Balkanfront mot Hitler. I stället lät de dem splittras och upplösas så att alla utom Turkiet uppslöks en i sänder. Krig är mestadels en katalog över misstag, men man kan undra om historien kan uppvisa ett misstag jämförbart med det som Stalin och kommunistledarna gjorde sig skyldiga till när de förstörde alla möjligheter på Balkan och passivt inväntade den överhängande fruktansvärda faran för Ryssland — om de ens förstod den. Hittills har vi betraktat ryssarna som beräknande egoister. Den gången visade de sig också som dummerjösar. Det ryska folkets massa, kraft, tapperhet och uthållighet skulle nu få göra sig gällande. Men i den mån man skall döma efter strategi, politik, förutseende och duglighet uppträdde Stalin och hans kommissarier i detta ögonblick som andra världskrigets värst lurade klåpare.

Hitlers ”Barbarossa”-order den 18 december 1940 hade fastställt den allmänna grupperingen och de primära uppgifterna för de styrkor som skulle samlas mot Ryssland. Vid den tidpunkten hade tyskarna 34 divisioner i öster. Att tredubbla denna styrka var en jättelik procedur, både i fråga om planering och förberedelser, som helt tog de första månaderna av 1941 i anspråk. Balkanäventyret i januari och februari, som führern lät dra in sig i, krävde en viss avtappning genom att fem divisioner, varav tre pansardivisioner, drogs från öster till söder. I maj hade tyskarnas styrka i öster växt till 87 divisioner, av vilka inte mindre än 25 var upptagna på Balkan. I betraktande av att invasionen i Ryssland var ett både väldigt och våghalsigt företag var det oförsiktigt att störa koncentrationen i öster med en så allvarlig diversion. Vi skall nu se hur huvudoperationen fördröjdes fem veckor genom vårt motstånd på

Balkan och framför allt genom den jugoslaviska kuppen. Ingen kan fullt mäta vilka följder detta hade för utvecklingen av det tysk-ryska fälttåget innan vintern fick sitt ord med i laget. Det är inte orimligt att anta att det blev Moskvas räddning. I maj och början av juni flyttades många av de bäst utbildade tyska divisionerna och alla pansartrupperna från Balkan till östfronten, och när anfallet igångsattes använde tyskarna 120 divisioner, av vilka 17 pansar och 12 motoriserade. Till deras södra armégrupp hörde också 6 rumänska divisioner. Som allmän reserv hade ytterligare 26 divisioner samlats eller höll på att samlas, varför tyska överkommandot i början av juli hade till sitt förfogande minst 150 divisioner, stödda av hela Luftwaffe som bestod av omkring 2.700 flygplan.

Fram till slutet av mars var jag inte övertygad om att Hitler var besluten att börja ett krig på liv och död med Ryssland och visste heller inte hur nära det var. Rapporterna från vår underrättelsetjänst innehöll många detaljer om de omfattande tyska trupprörelser mot och över gränsen till Balkanstaterna som hade utmärkt de tre första månaderna 1941. Våra agenter kunde röra sig tämligen fritt i dessa kvasineutrala länder och kunde hålla oss väl á jour med de väldiga tyska trupptransporterna på järnväg och landsväg mot sydöst. Men dessa behövde inte nödvändigt betyda ett anfall på Ryssland utan kunde mycket väl förklaras genom tyskarnas intressen och politik i Rumänien, deras planer på Grekland och deras överenskommelser med Jugoslavien och Ungern. Det var betydligt svårare att få informationer om de omfattande truppförflyttningarna genom Tyskland direkt mot den ryska gränsen som sträckte sig från Rumänien till Östersjön. Att Tyskland på detta stadium och innan Balkan hade rensats upp skulle börja ett stort krig med Ryssland tyckte jag var för bra för att vara sant.

Vi kände inte till innehållet i de samtal som i november 1940 hade förts mellan Molotov, Hitler och Ribbentrop i Berlin eller de förhandlingar och fördragsplaner som åtföljde dem. Ingenting tydde på att tyskarna minskade sin styrka mot oss på andra sidan Kanalen. De tyska flyganfallen mot Storbritannien fortsatte med oförminskad intensitet. Sovjetregeringens sätt att släta över och till synes acceptera de tyska truppkoncentrationerna i Bulgarien och Rumänien, de stora värdefulla varusändningar som tydligen gick från Ryssland till Tyskland, de båda ländernas uppenbara gemensamma intresse av att lägga under sig och dela upp det brittiska imperiet i öster — allt detta tydde snarare på att Hitler och Stalin skulle göra upp på vår bekostnad och inte börja kriga med varandra.

Underrättelsetjänstens samordningskommitté delade denna uppfattning. Den 7 april rapporterade den att en massa rykten om en tysk anfallsplan mot Ryssland cirkulerade på kontinenten. Men även om Tyskland hade ansevärd styrkor till sitt förfogande i öster hette det, och väntade att förr eller senare få slåss med Ryssland' var det osannolikt att det redan nu skulle börja krig på, en ny front. Dess främsta mål 1941 skulle enligt kommittén alltså vara att slå Storbritannien. Ännu så sent som den 23 maj rapporterade denna kommitté, som representerade arméns, marinens och flygets underrättelseorganisationer, att ryktena om ett förestående anfall på Ryssland hade dött ut och att det i stället talades om ett nytt avtal mellan de båda länderna. Detta ansåg kommittén sannolikt eftersom det tyska näringslivet skulle behöva stärkas för att möta ett långt krigs påfrestningar. Den erforderliga hjälpen från Ryssland kunde tyskarna utverka antingen genom påtryckningar eller genom avtal. Kommittén trodde att de skulle välja det senare alternativet, eventuellt understött av våldshot. Detta hot höll nu på att skapas. Det fanns en massa bevis på att vägar och stickspår och flygfält anlades och utbyggdes i den av tyskarna ockuperade delen av Polen och att stora truppmassor samlades, däribland trupper och flygförband från Balkan.

Våra stabschefer var före sina rådgivare och mer bestämda i sin uppfattning. ”Vi finner

bestämda tecken som tyder på”, meddelade de den 31 maj högkvarteret i Mellersta östern, ”att tyskarna samlar stora armé- och flygstyrkor mot Ryssland. Stödda på detta hot kommer de sannolikt att framställa för oss mycket vådliga krav. Om ryssarna vägrar anfaller tyskarna dem.”

Inte förrän den 5 juni rapporterade underrättelsetjänstens samordningskommitté att tyskarnas militära förberedelser i Östeuropa tydde på planer vida viktigare än en ekonomisk överenskommelse. Det var möjligt att Tyskland ville avlägsna från sin östra gräns det potentiella hot som växande sovjetstyrkor innebar. Ingen kunde säga om utvecklingen skulle resultera i krig eller uppgörelse. ”Senare hälften av juni kommer att visa om det blir krig eller överenskommelse”, hette det i en rapport den 10 juni. Och slutligen den 12 juni: ”Färska upplysningar visar nu att Hitler har beslutat att göra slut på Sovjets obstruktionspolitik och anfälla”.

Jag var inte belåten med denna form av kollektiv klokskap utan föredrog att studera handlingarna i original. Redan sommaren 1940 hade jag bett major Desmond Morton att dagligen göra ett urval av smakbitar som jag aldrig försummade att läsa för att själv kunna dra mina slutsatser, vilket jag ibland gjorde mycket tidigare.¹

Det var sålunda med både lättnad och iver jag i slutet av mars 1941 läste en rapport från en av våra pålitligaste källor om hur tyska pansarförband förflyttades fram och tillbaka på järnvägen mellan Bukarest och Kraków. Det visade sig att så snart de jugoslaviska ministrarna vid besök i Wien hade underkastat sig Hitlers fordringar sändes tre av de fem pansardivisioner som hade dirigerats i sydlig riktning genom Rumänien mot Grekland och Jugoslavien vidare norrut mot Kraków samt att hela transporten stoppades efter revolutionen i Belgrad och de tre pansardivisionerna skickades tillbaka till Rumänien. Det gick ju inte att växla och vända sextio järnvägståg utan att våra agenter på platsen upptäckte det.

Det var som en blixtnedslag som upplyste hela den östeuropeiska scenen för mig. Att allt detta pansar som Hitler behövde på Balkan plötsligt sändes till Kraków kunde inte betyda annat än att han tänkte anfälla Ryssland i maj. Detta måste i fortsättningen vara hans stora plan, ansåg jag. Revolutionen i Belgrad gjorde det nödvändigt att pansardivisionerna hämtades tillbaka, men det kunde bara innebära ett uppskov från maj till juni. Jag meddelade genast de uppseendeväckande nyheterna till mr Eden i Athen i ett telegram den 30 mars.

Jag tolkar underrättelsetjänstens rapporter på så sätt att den onde mannen har koncentrerat stora pansarstyrkor m. m. för att skrämja Jugoslavien och helst även Grekland till att underkasta sig utan strid. I det ögonblick han var säker på att Jugoslavien var i axelns våld flyttade han tre av sina fem pansardivisioner mot björnen i tro att de återstående skulle vara tillräckliga för att klara den grekiska historien. Belgradrevolutionen rubbade emellertid dessa cirklar så att transporten norrut måste stoppas. Det kan enligt min mening endast betyda att Jugoslavien skall anfällas snarast möjligt eller alternativt att en aktion skall inledas mot Turkiet. Det verkar som om de stora styrkorna skulle användas på Balkanhalvön och björnen få vänta ett tag. Dessa order och kontraorder som går parallellt med Belgradkuppen tyder också på vittomfattande planer både i sydöst och öster. De är de tydligaste indicier vi hittills har haft. Meddela mig i försiktiga ordalag om du och Dill delar den uppfattning jag har kommit till.

¹ Den 5 augusti skrev jag sålunda till general Ismay: „Jag önskar inte att de inflytande rapporterna sållas och smälts av de olika underrättelsetjänstmyndigheterna. Tills vidare kommer major Morton att granska dem för min räkning och underställa mig det han finner särskilt viktigt. Han skall ha tillgång till allting och framlägga för mig autentiska dokument i originalversion..

Jag sökte också hitta på något sätt att varna Stalin och göra honom uppmärksam på faran för att därigenom knyta samma kontakt med honom som med president Roosevelt. Jag formulerade mitt meddelande lakoniskt och gåtfullt i hopp att just detta, jämte den omständigheten att det var mitt första telegram till honom efter det formella den 25 juni 1940 då jag underrättade om sir Stafford Cripps' utnämning till ambassadör, skulle väcka hans uppmärksamhet och få honom att fundera.

Jag telegraferade alltså den 3 april till sir Stafford Cripps:

Nedanstående är från mig till M. Stalin, förutsatt att du kan personligen överlämna det:

”Jag har säkra informationer från en pålitlig agent att när tyskarna trodde sig ha Jugoslavien i nätet, det vill säga efter den 20 mars, började de transportera tre av sina fem pansardivisioner från Rumänien till södra Polen. I det ögonblick de fick kännedom om den serbiska revolutionen kontramanderades denna förflyttning. Ers excellens inser säkerligen betydelsen av dessa fakta.”

Utrikesministern som nu hade kommit tillbaka från Cairo bifogade några anvisningar i telegrammet till sir Stafford Cripps:

1. Om du vid mottagningen får tillfälle att göra några kommentarer bör du påpeka att dessa förändrade dispositioner tydligt ger vid handen att händelserna i Jugoslavien har förmått Hitler att uppskjuta sina föregående planer på, att hota Sovjet. Om så är förhållandet kan sovjetregeringen utnyttja denna möjlighet att stärka sin ställning. Uppskovet visar att fienden inte har obegränsade styrkor till sitt förfogande och visar vilken fördel en enhetsfront i en eller annan form innebär.
2. Ett nära till hands liggande sätt för sovjetregeringen att stärka sin ställning vore att lämna materiell hjälp till Turkiet och Grekland och via Grekland till Jugoslavien. Detta skulle öka tyskarnas svårigheter på Balkan till den grad att deras anfall på Sovjetunionen, som enligt många tecken är förestående, blev ytterligare uppskjutet. Om man emellertid inte nu begagnar tillfället att på alla möjliga sätt stinka en käpp i hjulet för tyskarna kan faran återkomma om några månader.
3. Du skall naturligtvis inte antyda att vi själva önskar någon hjälp av sovjetregeringen eller att den skall handla i annat än sitt eget intresse. Vi vill emellertid att den skall ha klart för sig att Hitler tänker anfalla Sovjetunionen förr eller senare om han kan; att den omständigheten att han är i krig med oss i och för sig inte är tillräcklig för att hindra honom därifrån såvida han inte samtidigt råkar i några extra svårigheter, exempelvis sådana som nu möter honom på Balkan, samt att det följaktligen ligger i Sovjets intresse att vidta alla åtgärder det kan för att hindra honom från att lösa sitt Balkanproblem som han vill.

Sir Stafford Cripps svarade inte förrän den 12 april. Han meddelade att han strax före ankomsten av mitt telegram hade sänt ett långt personligt brev till Vysjinskij där han gjorde en återblick på sovjetregeringens alla misslyckade försök att motverka tyskarnas intrång på Balkan och i de mest energiska ordalag framhöll nödvändigheten av att Sovjetunionen i eget intresse omedelbart gick in för en bestämd samarbetspolitik med länder som fortfarande gjorde motstånd mot axeln inom detta område, om den inte ville gå miste om sista chansen att kunna försvara sina egna gränser i förbund med andra.

Om jag nu, fortsatte han, skulle genom Molotov överlämna premiärministerns hälsning, som uttrycker samma sak i en kortare och mer svävande form, fruktar jag att det bara skulle försvaga det intryck mitt brev till Vysjinskij har gjort. Jag är säker på att sovjetregeringen inte skulle förstå varför en så kort och fragmentarisk kommentar beträffande saker som den säkerligen har fullt klara för sig, utan någon bestämd förfrågan om sovjetregeringens inställning eller något förslag till åtgärd från dess sida, skulle överlämnas på detta formella sätt.

Jag anser mig skyldig att framföra dessa synpunkter då jag i hög grad fruktar att det inte bara skulle vara meningslöst utan även ett allvarligt taktiskt misstag att överlämna premiärministerns budskap.

Om du emellertid inte kan dela denna uppfattning skall jag försöka att snarast möjligt få ett samtal med Molotov.

Härom skrev utrikesministern till mig:

I detta nya läge tycker jag att det ligger någonting i sir Stafford Cripps' argument mot överlämnande av ditt brev. Om du har samma mening föreslår jag att vi säger honom att han inte behöver lämna fram det nu, men om Vysjinskij ger ett gynnsamt svar på hans brev kan han låta honom veta innehållet i ditt. Jag skall be honom telegrafera så snart som möjligt ett referat av sitt brev till Vysjinskij och vid första tillfälle sända oss texten.

Jag var förargad över denna episod och det dröjsmål den förorsakade. Hälsningen var den enda som jag före anfallet på Ryssland sände till Stalin direkt. Dess korthet, dess exceptionella karaktär, det förhållandet att det kom från en regeringschef och skulle överlämnas av ambassadören personligen till den ryske regeringschefen var ägnade att ge det en speciell betydelse och väcka Stalins uppmärksamhet.

Den 16 april skrev jag till utrikesministern:

Jag fäster speciell vikt vid att denna personliga hälsning från mig överlämnas till Stalin. Jag kan inte förstå varför man inte skulle kunna göra det. Ambassadören har inte klart för sig sakens militära betydelse. Gör mig den tjänsten att ordna så att det blir överlämnat!

Och ytterligare den 18 april:

Har sir Stafford Cripps ännu överlämnat min personliga varning till Stalin om den tyska faran? Jag är mycket förvånad över att det ska behöva bli så långt dröjsmål med tanke på den vikt jag fäster vid denna utomordentligt innehållsrika upplysning.

Utrikesministern telegraferade följaktligen den 18 till ambassadören att han skulle överlämna brevet. När inget svar kom från sir Stafford frågade jag den 30 april utrikesministern hur det hade gått:

När avlämnade sir Stafford Cripps mitt brev till mr Stalin? Vill du vara god anmoda honom att lämna rapport.

Samma dag fick jag svar från utrikesministern.

Sir Stafford Cripps sände brevet till Vysjinskij den 19 april och Vysjinskij underrättade honom skriftligen den 23 april att det hade vidarebefordrats till Stalin.

Jag beklagar mycket att telegrammen härom av misstag inte tillställdes dig i tid. Jag bifogar kopior.

Kopiorna var av telegram från sir Stafford Cripps till utrikesministern resp. den 19 och den 22 april. Det förra lydde:

Jag har i dag sänt texten till Vysjinskij och bett honom överlämna den till Stalin. Det framgick inte tydligt av ditt telegram om kommentarerna skulle bifogas brevet eller om jag skulle framföra dem som mina egna och följaktligen ansåg jag, med hänsyn till mitt brev till Vysjinskij den 11 april och mitt samtal med honom i går, att det var bättre att avstå från kommentarer då dessa endast skulle ha blivit en upprepning.

Och det senare:

Vysjinskij meddelade mig skriftligt i dag att brevet hade överlämnats till Stalin.

Jag kan inte bestämt avgöra huruvida mitt brev, om det genast hade överlämnats under de ceremoniella former som var föreskrivna, kunde ha ändrat händelseförloppet. Icke desto mindre beklagar jag fortfarande att mina instruktioner inte följdes bokstavigt. Om jag hade

haft direkt kontakt med Stalin kunde jag kanske ha räddat honom från att få så många av sina flygplan förstörda på marken.

Vi vet nu att Hitlers direktiv av den 18 december 1940 hade bestämt anfallet på Ryssland till den 15 maj 1941 och att Hitler i sin förbittring över revolutionen i Belgrad den 27 mars måste uppskjuta det först en månad, sedan till den 22 juni. Fram till mitten av mars var trupprörelserna vid den ryska huvudfronten inte sådana att de krävde speciella åtgärder för att döljas. Den 13 mars gavs emellertid order från Berlin att avbryta de ryska kommissionernas arbete på tyskt område och skicka hem dem. Efter den 25 mars fick inga ryssar förekomma i denna del av Tyskland. I norra sektorn hade starka tyska förband redan samlats. Från och med den 20 mars skulle truppanhopningarna bli ännu större.¹

Den 22 april klagade Sovjet hos utrikesdepartementet i Berlin över upprepade gränskränkningar av tyska flygplan. Från den 27 mars och till den 18 april hade åttio sådana inträffat. ”Det är mycket sannolikt”, hette det i den ryska noten, ”att allvarliga incidenter kan väntas om tyska plan fortsätter att flyga över den sovjetryska gränsen”.

Tyskland svarade med en rad motanklagelser beträffande sovjetplan.

Under tiden samlades de 120 tyska divisionerna av högsta kvalitet i sina tre armégrupper längs ryska gränsen. Södra gruppen under befäl av von Rundstedt var av ovan angivna orsaker långt ifrån välrustad i fråga om pansar. Dess pansardivisioner hade först nyligen återvänt från Grekland och Jugoslavien. Trots att anfallsdagen hade uppskjutits till den 22 juni var de i stort behov av vila och översyn efter det kraftiga slitaget på Balkan.

Den 13 april anlände Schulenburg till Berlin från Moskva. Hitler mottog honom den 28 april och underhöll sin ambassadör med en harang om den ryska gesten mot Jugoslavien. Schulenburg försökte enligt sina egna anteckningar från samtalet ursäkta Sovjets uppträdande. Han berättade att ”ryssarna var förskräckta över rykten om ett tyskt anfall. Han kunde inte tro att Ryssland någonsin skulle anfalla Tyskland. Hitler sade att händelserna i Serbien hade tjänat honom till varning. Det som hände där var ett exempel på staternas opålitlighet i politiskt hänseende.” Men Schulenburg höll fast vid samma linje som var genomgående för alla hans rapporter från Moskva. ”Jag är säker på att Stalin är beredd till ännu fler tillmötesgåenden mot oss. Det har redan antytts för våra handelsförhandlare att om vi säger till i god tid kan Ryssland förse oss med fem miljoner ton spannmål om året.”²

Schulenburg återvände den 30 april till Moskva, djupt besviken över sitt samtal med Hitler. Han hade ett bestämt intryck av att Hitler var inriktad på krig. Det förefaller som om han till och med hade försökt att ge ryske Berlinambassadören Dekanosov en vink därom. Och ännu in i det sista kämpade han envist för sin rysk-tyska samförståndspolitik.

Weizsäcker, kabinetssekreteraren i tyska utrikesdepartementet, var en mycket duglig ämbetsman av en typ som återfinnes i regeringskanslierna i åtskilliga länder. Han hade ingen regeringspost och kunde enligt brittisk kutym inte ställas till ansvar för sitt lands politik. Han avtjänar nu sju års straffarbete vartill han dömts av en av segrarna tillsatt domstol. Fastän han är klassificerad som krigsförbrytare gav han sina överordnade goda råd som vi kan vara glada över att de inte följde.

I en promemoria till Ribbentrop den 28 april kommenterade han på följande sätt samtalet med Schulenburg:

¹ *Nazi-Soviet Relations 1939-1941*, utgivna av Förenta staternas utrikesdepartement

² *Nazi-Soviet Relations 109-1941*, published by the State Department of the United States, sid. 332.

Jag kan i en sats koncentrera min uppfattning om ett tyskt-ryskt krig. Om varje rysk stad som lades i aska var lika värdefull för oss som ett sänkt brittiskt krigsfartyg skulle jag förorda ett tyskt-ryskt krig denna sommar, men jag tror att vi endast militärt skulle segra över Ryssland men i ekonomiskt avseende lida nederlag.

Det kan tyckas vara en lockande utsikt att ge dödsstöten åt det kommunistiska systemet och det kan också sägas ligga i sakens natur att man ställer upp den eurasiska kontinenten mot Anglosaxien och dess anhängare. Men det enda avgörande är huruvida detta företag skulle påskynda Englands fall.

Det finns två alternativ att räkna med.

a) England är nära sammanbrott. Om vi accepterar denna teori uppmuntrar vi England genom att dra på oss en ny motståndare. Ryssland är ingen potentiell bundsförvant till England. Engelmännen kan inte vänta, sig något gott av Ryssland. Förhoppningar om Ryssland uppskjuter inte Englands fall. Vi krossar inga engelska förhoppningar genom att krossa Ryssland.

b) Om vi inte tror på Englands omedelbara fall, måste vi räkna med att i händelse av ett väpnat ingripande kunna underhålla våra styrkor på Rysslands egen jord. Jag utgår ifrån att vi tränger fram till och förbi Moskva. Jag tvivlar dock mycket på, att vi med tanke på slavernas kända passiva motstånd skall kunna utnyttja våra vinster. Jag kan inte se att det i den ryska staten finns någon effektiv opposition som kan efterträda det kommunistiska systemet, förena sig med oss och stå oss till tjänst. Vi måste därför antagligen räkna med att det stalinska systemet består i östra Ryssland och Sibirien och att striderna blossar upp på nytt på våren 1942. Fönstret till Stilla havet skulle alltså vara stängt.

Ett tyskt angrepp på Ryssland skulle bara bli en stimulans för briter. De skulle tolka det så som om tyskarna vore osäkra på utgången av striden mot England. Vi skulle inte bara erkänna att kriget skulle fortsätta ännu en lång tid, utan vi skulle därigenom direkt förlänga i stället för att förkorta det.

Den 7 maj rapporterade Schulenburg optimistiskt att Stalin hade övertagit ordförandeskapet i folkkommisariernas råd i stället för Molotov och därmed blivit Sovjetunionens regeringschef.

Denna åtgärd kan hänga ihop med vissa misstag i utrikespolitiken. På sista tiden som har lett till ett avsvallande i de tysk-ryska förbindelserna som Stalin alltid avsiktligt har strävat efter att skapa och bevara.

På sin nya post ikläder sig Stalin ansvaret för alla regeringsåtgärder såväl på det inrikespolitiska som på det utrikespolitiska området... Jag är övertygad om att Stalin kommer att använda sin nya ställning för att personligen upprätthålla och befrämja goda relationer mellan Sovjet och Tyskland.

Tyske marinattachén i Moskva uttryckte samma mening med orden: "Stalin är gångjärnet för det tysk-ryska samarbetet".

Exemplen på Sovjets undfallenhet för Tyskland hopades. Den 3 maj erkände Ryssland officiellt Rasjid Alis tyskvänliga regering i Irak. Den 7 maj utvisades Norges och Belgiens diplomatiska representanter från Ryssland. Till och med den jugoslaviske ministern sparkades ut. I början av juni stängdes grekiska legationen i Moskva. General Thomas, chefen för den ekonomiska sektionen i den tyska krigsindustrin, skrev senare i ett utlåtande om Tysklands krigsekonomi: "Ända in i det sista fortsatte ryssarna sina leveranser och dagarna närmast före anfallet expedierades gummitransporter från Östasien med expresståg.

Vi känner naturligtvis endast obetydligt till stämningen i Moskva men tyskarnas målmedvetna ansträngningar kunde man inte gärna ta fel på. Den 16 maj telegraferade jag till general Smuts:

Det ser ut som om Hitler samlade sig för ett anfall mot Ryssland. En oändlig ström av trupper, pansar och flyg är på väg norrut från Balkan och österut från Frankrike och Tyskland.

Stalin måste ha gjort mycket stora ansträngningar för att bevara sina illusioner om Hitlers politik. Efter ytterligare en månad av omfattande tyska truppflyttningar och grupperingar kunde Schulenburg den 13 juni telegraferade till tyska utrikesdepartementet:

Folkkommissarie Molotov har just lämnat mig texten till följande Tass-kommuniké som i kväll skall uppläsa i radio och i morgon stå i tidningarna:

”Redan före, men framförallt efter den engelska ambassadören Cripps' återresa till London har det i den engelska och utländska pressen cirkulerat en mängd rykten om ett förestående krig mellan Sovjetunionen och Tyskland. Ryktena innebär:

1. Att Tyskland skall ha framställt diverse territoriella och ekonomiska krav på Sovjetunionen och att förhandlingar förestår mellan Tyskland och Sovjetunionen om en ny och intimare överenskommelse;
2. att Sovjetunionen skall ha avvisat dessa krav, och att Tyskland till följd därav har börjat koncentrera trupper vid Sovjetunionens gräns i avsikt att anfälla Sovjetunionen; samt
3. att Sovjetunionen å sin sida har inlett omfattande förberedelser för krig mot Tyskland och har koncentrerat trupper vid tyska gränsen.

Trots det uppenbart orimliga i dessa rykten finner ansvariga kretsar Moskva nödvändigt att förklara att de är klumpiga propagandamanövrer av mot Sovjetunionen och Tyskland fiendliga element som är intresserade av att kriget sprids och förvärras.”

Hitler hade, när han såg offret reagera på detta sätt, alla skäl till belåtenhet med sina lyckade åtgärder för att hemlighålla sina planer och föra motståndaren bakom ljuset.

Molotovs slutliga stora dumhet är värd att fästas på papperet. Kl. 1.17 f. m. den 22 juni telegraferade Schulenburg från Moskva till tyska utrikesdepartementet:

I kväll klockan halv tio kallade Molotov mig till sitt ämbetsrum. Efter att ha nämnt de föregivna upprepade gränskränkningarna av tyskt flyg och meddelat att Dekanosov hade fått order att besöka tyske utrikesministern i denna angelägenhet yttrade han:

En hel del tecken tydde på att tyska regeringen var missnöjd med sovjetregeringen. Rykten cirkulerade till och med om att ett krig mellan Tyskland och Sovjetunionen stod för dörren. De fann stöd i det faktum att Tyskland inte på något sätt hade reagerat inför Tass-kommunikén den 15 juni och att denna inte ens hade offentliggjorts i Tyskland. Sovjetregeringen kunde inte förstå vad tyska regeringen hade för anledning till missnöje. Även om den jugoslaviska frågan på sin tid hade framkallat ett sådant så trodde han — Molotov — att han genom sina tidigare promemorior hade bragt detta missnöje ur världen och för övrigt tillhörde ju episoden det förflutna. Han skulle gärna se om jag ville meddela honom vad som hade lett till det nuvarande läget i de tysk-ryska relationerna.

Jag yttrade att jag inte kunde besvara denna fråga då jag saknade erforderliga informationer men att jag skulle vidarebefordra den till Berlin.

Men timmen hade nu slagit.

Den 21 juni telegraferade Ribbentrop till Schulenburg:

1. Efter mottagandet av detta telegram skall all kvarvarande chiffermateriel förstöras. Radion skall sättas ur funktion.
2. Var god underrätta genast herr Molotov att ni har ett viktigt meddelande till honom och önskar få besöka honom ögonblickligen. Uppläs därvid följande för honom:
 "... Riksstyrelsen konstaterar att sovjetregeringen i strid med åtagna förpliktelser har
 1. fortsatt, ja intensifierat sina undermineringsförsök mot Tyskland och Europa;
 2. slagit in på en mer och mer tyskfiendtlig utrikespolitik; samt
 3. förlagt hela sin krigsmakt i beredskap vid tyska gränsen.
 Härigenom har sovjetregeringen brutit sina fördrag med Tyskland och står i begrepp att anfälla Tyskland i ryggen under dess kamp för livet. Der Führer har därför givit order till den tyska krigsmakten att med alla till buds stående medel möta detta hots
 Var god inlåta er inte på någon diskussion om detta meddelande. Det åligger Sovjetrysslands regering att garantera ambassadpersonalens säkerhet.

Kl. 4 f. m. den 22 juni avlämnade Ribbentrop en formell krigsförklaring till ryske ambassadören i Berlin. Tidigt på morgonen inställde sig Schulenburg hos Molotov i Kreml. Molotov lyssnade under tystnad till den tyske ambassadörens uppläsning och anmärkte därpå: "Det är krig. Era flygplan har just bombat några tiotal öppna byar. Tycker ni att vi har förtjänat det?"¹

Med hänsyn till Tass-kommunikén hade det varit lönlöst av Eden att tillägga något till de många varningar han hade givit sovjetambassadören i London eller för mig att göra ett nytt personligt försök att väcka Stalin till insikt om faran. Ännu noggrannare informationer hade Förenta staternas regering hela tiden ställt till sovjetregeringens förfogande. Ingen av oss kunde göra något för att bota den skumögdhet och avlägsna de fixa idéer som hindrade Stalin från att se den fruktansvärda sanningen. Trots att enligt tyska beräkningar 186 ryska divisioner var samlade bakom Sovjets gränser, varav 119 mitt emot den tyska fronten, blev ryssarna till stor del överrumplade. Tyskarna fann inga tecken på offensiva förberedelser i gränzsonerna och de ryska täckstyrkorna blev hastigt övermannade. Den katastrof som den 1 september 1939 hade drabbat det polska flygvapnet skulle nu upprepas i betydligt större skala på Rysslands flygfält; många hundra ryska flygplan överraskades i gryningen och förstördes innan de hann gå upp. De hatfulla tirader mot Storbritannien och Förenta staterna som den sovjetryska propagandapparatens sände ut i etern vid midnatt överröstades några timmar senare av den tyska kanonaden. Onda Människor är inte alltid sluga, och diktatorer har inte alltid rätt.

Det är omöjligt att avsluta denna redogörelse utan att nämna den fasansfulla politik som Hitler gick in för gentemot sin nya fiende och genomdrev trots alla påfrestningar i den kamp på liv och död som fördes på de väldiga öde och ödelagda vidderna under vinterns fasa. Vid en konferens den 14 juni 1941 hade han givit muntliga order som i stor utsträckning blev bestämmande för de tyska soldaternas uppförande mot de ryska trupperna och den ryska befolkningen och föranledde många barbariska illdåd. Enligt Nürnbergdokumenten avgav general Halder följande vittnesmål:

¹ Detta var slutpunkten på greve Schulenburgs diplomatiska bana. Mot slutet av 1943 uppträdde hans namn inom den hemliga tyska konspirationen mot Hitler som eventuell utrikesminister i en regering som skulle efterträda nazistregimen — han ansågs nämligen ha speciella förutsättningar att kunna underhandla om en separatfred med Stalin. Han arresterades av nazisterna efter mordförsöket mot Hitler i juli 1944 och sattes i ett gestapofängelse. Den 10 november blev han avrättad.

Före anfallet på Ryssland sammankallade der Führer till en konferens alla generaler och andra som hörde till överkommandot för att behandla det förestående anfallet. Jag kan inte erinra mig dagen för konferensen ... Därvid förklarade der Führer att de metoder som skulle användas i kriget mot ryssarna skulle skilja sig från dem som användes mot västern ... Han förklarade att kampen mellan Ryssland och Tyskland var en rysk kamp. Eftersom ryssarna inte hade undertecknat Haag-konventionen behövde behandlingen av krigsfångar inte följa konventionens bestämmelser ... Han förklarade [också] att de s. k. kommissarierna inte skulle betraktas som krigsfångar.¹

Och enligt Keitel:

Hitlers huvudtema var att detta var den avgörande kampen mellan två världsåskådningar, och att man därför inte gentemot Ryssland kunde använda sådana metoder som vi militärer förut kände till och som hade ansetts vara de enda korrekta enligt internationell rätt.²

På eftermiddagen fredagen den 20 juni åkte jag ensam ut till Chequers. Jag visste att det tyska överfallet på Ryssland var en fråga om dagar, för att inte säga timmar. Jag hade ordnat så att jag skulle hålla ett radiotal på lördagskvällen om denna händelse. Det fick naturligtvis formuleras i försiktiga ordalag. Den lika skumögda som övermodiga sovjetregeringen betraktade dessutom vid denna tid varje varning som ett försök av de slagna att dra andra med sig i olyckan. Efter att ha funderat på saken i bilen beslöt jaa att uppskjuta radiotalet till söndagskvällen då jag trodde att allt skulle vara klart. Lördagen förflöt sålunda under sedvanliga bestyr.

Fem dagar tidigare, eller den 15, hade jag telegraferat till president Roosevelt:

Att döma av alla informationer som står till mitt förfogande, även från de pålitligaste källor, ser det ut som om det tyska anfallet mot Ryssland är förestående. De tyska huvudarméerna är grupperade från Finland till Rumänien och det ser ut som om flyg och pansar också vore på sin plats. Fickslagskeppet "Lützow", som i går stack ut näsan ur Skagerack och snabbt angreps med torpeder av vårt kustflyg skulle antagligen gå norrut för att stärka Ishavsflanken. Om det nya kriget skulle bryta ut kommer vi givetvis att ge ryssarna all uppmuntran och all hjälp vi kan åstadkomma i enlighet med principen att Hitler är den fiende som vi måste slå. Jag väntar inte några klasspolitiska reaktioner här hemma och hoppas att ett tyskt-ryskt krig inte skall sätta er i förlägenhet.

Amerikanske ambassadören som var weekendgäst hos mig överlämnade svaret. Presidenten lovade att om tyskarna angrep Ryssland skulle han omedelbart offentligt stödja "varje förklaring att premiärministern välkomnade Ryssland som bundsförvant". Mr Winant framförde denna viktiga försäkran muntligt.

När jag vaknade på söndagsmorgonen den 22 fick jag veta att Hitler hade börjat kriget mot Ryssland. Min övertygelse övergick nu till visshet. Jag hyste inte minsta tvekan om vår plikt och vår politik. Och inte heller om vad jag skulle säga. Återstod endast att utarbeta mitt tal. Jag bad att det ögonblickligen skulle tillkännages att jag tänkte hålla ett radiotal klockan 9 på kvällen. Snart kom general Dill, som hade skyndat ner från London, in i mitt sovrum med mera detaljerade nyheter. Tyskarna hade anfallit på en jättelik front, överraskat en stor del av det ryska flyget på flygfälten och tycktes tränga fram med stor snabbhet och häftighet. Chefen för imperiets generalstab tillade: "De kommer förmodligen att bli omringade i stora massor".

Jag använde dagen till att författa mitt tal. Det fanns ingen tid till överläggning med krigskabinetet, och det behövdes inte heller. Jag visste att alla hade samma mening på denna punkt. Mr Eden, lord Beaverbrook och sir Stafford Cripps som den 10 hade lämnat Moskva,

¹ Nürnbergprotokollen, del VI, sid. 310.

² Ibid, del XI, sid. 16.

kom också till mig under dagen.

Följande redogörelse för denna söndag på Chequers, nedskrivna av min privatsekreterare mr Colville som var i tjänst denna weekend, kanske är av intresse:

Lördagen den 21 juni reste jag ut till Chequers strax före middagen. Mr och mrs Winant, mr och mrs Eden samt Edward Bridges var där. Under middagen yttrade mr Churchill att ett tyskt anfall på Ryssland nu var säkert. Han trodde att Hitler räknade med sympatier från kapitalistiska och ultrahögerkretsar här i landet och i Förenta staterna. Hitler hade emellertid fel: vi skulle alla gå in för att hjälpa Ryssland. Winant förklarade att detta också gällde Förenta staterna.

1. Efter middagen när jag promenerade på krocketplanen med mr Churchill återkom han till detta ämne. Jag frågade om inte detta för honom, den inbitne antikommunisten, var att böja knä i Rimmons tempel. ”Inte alls”, svarade mr Churchill. ”Jag har bara ett mål, nämligen att krossa Hitler. Därigenom har livet blivit mycket enklare. Om Hitler invaderade helvetet skulle jag åtminstone kosta på djävulen ett förmånligt omnämnande i underhuset.”

2. Nästa morgon väcktes jag kl. 4 av telefon från Foreign Office med meddelande att Tyskland hade anfällt Ryssland. Premiärministern hade alltid sagt att han inte ville bli väckt för annat än invasion [i England]. Jag uppsköt därför till kl. 8 att berätta honom det. Han sade endast: ”Säg åt BBC att jag vill tala kl. 9 i kväll”. Kl. 11 började han skriva sitt tal och höll på hela dagen, utom under lunchen där sir Stafford Cripps, lord Cranborne och lord Beaverbrook var närvarande ... Först tjugominuter före 9 var talet färdigt.

I mitt radiotal yttrade jag:

Nazistregimen är omöjlig att skilja från kommunismen i dess värsta form. Den saknar allt innehåll, alla principer, den är ingenting annat än lystnad och begär att råda över andra folk. I fråga om grymhet, vildhet och brutalitet överträffar den varje annan form av mänskligt fördärv. Ingen har varit en mer konsekvent motståndare mot kommunismen under de senaste tjugufem åren än jag. Jag tar inte tillbaka ett ord av vad jag har sagt om kommunismen. Men allt detta bleknar bort inför det skådespel som nu rullar upp sig. Det förflutna med dess brott och dårskaper och tragedier försvinner i djupet. Jag ser de ryska soldaterna stå på sitt hemlands tröskel och försvara de fält som deras fäder har brukat sedan urminnes tid. Jag ser dem skydda sina hem där deras mödrar och hustrur ber — ja, för det finns tillfällen då alla ber — för sina käras liv, sina försörjares, sina beskyddares, sina försvarares återkomst. Jag ser tiotusen byar i Ryssland, där de får arbeta hårt för att avtvinga jorden ett knappt levebröd, men där människans primära glädjeämnen alltjämt existerar, där de unga flickorna skrattar och barnen leker. Jag ser den ohyggliga nazistiska krigsmaskinen närma sig, bemannad med sabelrasslande, stövlande preussiska officerssnobbar och sluga spionexperter som kommer rykande färsk från sin verksamhet att kujonera och topprida tio andra folk. Jag ser också hunnernas tanketomma, drillade, lydiga och djuriska soldatesk sprida sig över landet som en svärm krälände gräshoppor. Jag ser de tyska bombflygarna, och jaktplanen uppe i luften; det svider fortfarande i skinnet på dem efter allt stryk de har fått av britterna men nu är de förtjusta över att bjudas ett som de tror lättare och säkrare byte.

Bakom den lågande branden, bakom den vilda stormen ser jag en liten grupp skurkar som planerar, organiserar och utlöser denna störtflod av fälvor mot mänskligheten ...

Jag står här för att tillkännage Hans Majestäts regerings beslut — jag är övertygad om att våra stora dominions också i sinom tid skall ansluta sig till detsamma — ty nu måste vi tala ut genast, utan en dags dröjsmål. Jag står här för att avge en förklaring, men kan ni tvivla på vad vår politik blir? Vi har bara ett mål, en enda väg vilken vi inte kan lämna. Vi är beslutna att krossa Hitler och varje spår av nazistregimen. Från detta mål kommer ingenting att få oss att avvika — ingenting. Vi kommer aldrig att parlamentera, aldrig att underhandla med Hitler eller någon av hans liga. Vi ska slåss med honom till lands, vi ska slåss med honom till sjöss, vi ska slåss med honom i luften tills med Guds hjälp vi har utplånat hans skugga från jorden och befriat folken från hans ok. Varje

människa, varje land som bekämpar nazismen ska få vårt stöd. Varje människa, varje land som sluter sig till Hitler är vår fiende ... Det är vår politik, det är vår deklaration. Härav följer att vi ska ge allt vad vi kan för att hjälpa Ryssland och ryska folket. Vi ska vädja till alla våra vänner och bundsförvanter ute i världen att följa samma kurs mot samma mål och vi ska stå fasta och trogna intill änden...

Detta är inget klasskrig utan ett krig där det brittiska imperiet och samväldet är engagerade utan hänsyn till hudfärg, trosbekännelse eller parti. Det tillkommer inte mig att tala för Förenta staterna, men det vill jag ha sagt, att om Hitler inbillar sig att hans anfall på Sovjetryssland skulle få de stora demokratier som har beslutat hans undergång att vackla eller slappna av, så begår han ett grymt misstag. Vi kommer tvärtom att stärkas och uppmuntras i våra ansträngningar att rädda mänskligheten från hans tyranni. Vi kommer att stärkas och inte försvagas i vår beslutsamhet och våra resurser.

Nu är inte lämpliga tidpunkten att moralisera över dårskapen hos folk och stater som har låtit slå ner sig en i sänder fastän de med en enad aktion hade kunnat rädda sig själva och rädda världen från denna katastrof. Men när jag för några minuter sen talade om Hitlers blodtörst och hatiska glupskhet som har drivit eller narrat honom till detta ryska äventyr, nämnde jag att det fanns ett djupare motiv bakom hans illdåd. Han vill förstöra den ryska makten därför att han hoppas att sedan kunna föra tillbaka sin armés och sitt flygvapens huvudstyrka från öster och slunga den mot denna ö, som han vet att han måste erövra om han ska kunna undgå straffet för sina brott. Anfallet mot Ryssland är helt enkelt förspelet till ett invasionsförsök på de brittiska öarna. Han hoppas säkerligen att hela historien ska vara klar före vinterns inbrott och att han då ska kunna övermanna Storbritannien innan Förenta staternas flotta och flyg hinner ingripa. Han hoppas ännu en gång kunna tillämpa, fastän i större skala än någonsin, den taktik att krossa sina fiender en i sänder, som han hittills har bedrivit med sådan framgång, så att scenen blir klar för slutakten, utan vilken alla hans erövringar vore meningslösa, nämligen hela västra halvklotets betvingande under hans vilja och hans system.

Rysslands fara är därför vår fara och Förenta staternas fara, liksom ryssarnas kamp för hem och härd gäller de fria folken och de fria länderna överallt på jorden. Må vi minnas den läxa som de bittra erfarenheterna redan har lärt oss. Må vi fördubbla våra ansträngningar och slå till med förenade krafter så länge de och vårt liv räcker!"